

Lina MALCOCI

coordonatoare a trupei Alternativ, Keystone Moldova

the possibilities to practice it in the educational institutions from Moldova, explores the dialogue between audience and actors, the impact of performances, identifying barriers and lessons learned. Keystone Moldova uses Forum Theatre technique as a method of preventing and fighting against discrimination in educational institutions from our country.

Keywords: Forum Theatre, non-formal education, educational institutions, performances.

Teatrul celui oprimat (numit și *teatrul social*) a fost întemeiat de regizorul, dramaturgul, scriitorul și omul politic brazilian Augusto Boal, care a abordat pentru prima dată teatrul ca instrument de activitate socială, dar nu ca scop în sine, elaborând o serie de tehnici care să releve soluții pentru problemele sociale. Teatrul celor oprimați este perceput nu ca spectacol, ci ca un limbaj accesibil tuturor. Este un „teatru – repetiție”, destinat oamenilor care vor să găsească modalități de a combate descurajarea, asuprirea în viața de zi cu zi.

Boal a descris *teatrul celor oprimați* ca pe un copac care are la rădăcini imagini, sunete și cuvinte. Trunchiul copacului este format din jocuri, *Teatrul-Imagine* și *Teatrul forum*, crengile – din diferite tehnici: *Teatrul invizibil*, *Teatrul jurnal*, *Curcubeul dorințelor*, *Acțiuni directe* și *Teatrul legislativ*. În opinia sa, „teatrul este o formă de cunoaștere; trebuie și poate să fie un mijloc de transformare a societății. Teatrul ne poate ajuta să ne construim viitorul, nu doar să îl așteptăm. În esență, această metodă utilizează teatrul pentru a genera soluții pentru problemele reale; creează dialogul acolo unde există doar monolog și, în ultimă instanță, *umanizează umanitatea*”.

Pe parcursul a patru ani, Keystone Moldova a valorificat tehnica *Teatru forum* ca modalitate de educație nonformală și de stopare a discriminării în instituțiile de învățământ. În scenă este adusă o problemă socială actuală (o injustiție sau opresiune) relevantă pentru public. Într-o reprezentație de acest gen nu se conține soluția și conflictul este lăsat nerezolvat. Publicul este îndemnat să exploreze soluțiile și să intre în scenă, în locul personajelor, ca să le încerce viabilitatea.

Teatrul celor oprimați „are două principii

Teatrul forum – mijloc de educație nonformală

Rezumat: Articolul reflectă tehnica *Teatrul forum* și posibilitățile de aplicare a acesteia în instituțiile de învățământ, analizează dialogul dintre public și actori, impactul spectacolelor, barierele și lecțiile însușite. Tehnica respectivă este folosită de asociația Keystone Moldova în prevenirea și combaterea discriminării în instituțiile de învățământ din Republica Moldova.

Abstract: The article „Forum Theatre – a method of non-formal education” reflects the Forum Theatre technique and

the possibilities to practice it in the educational institutions from Moldova, explores the dialogue between audience and actors, the impact of performances, identifying barriers and lessons learned. Keystone Moldova uses Forum Theatre technique as a method of preventing and fighting against discrimination in educational institutions from our country.

fundamentale: în primul rând, să transforme spectatorul dintr-unul pasiv într-unul activ, implicat în acțiunea dramatică, care creează și transformă; în al doilea rând, să nu se mulțumească doar să reflecteze asupra trecutului, ci să pregătească viitorul” (Augusto Boal).

ANTIMODELUL

Augusto Boal numește piesa de teatru forum *antimodel*. Această denumire denotă că pe scenă este reprezentat un model de comunicare socială greșit, adică un model de tipul „Așa nu!”. Publicul este cel care arată modelul corect de comunicare și de dialog între membrii societății.

Deoarece o piesă antimodel durează maximum 10 minute, este bine să nu fie implicați mai mult de 10 actori. Orice spectacol va avea 5 personaje care trebuie să fie ușor recunoscute de către public:

1. *Oprimatul (Victima)* – persoana care este cea mai afectată de problema socială pusă în discuție;
2. *Agresorul (Oprimantul)* – persoana care manifestă agresiune fizică sau morală față de victimă. Este unicul personaj care nu poate fi înlocuit; publicul îl confruntă și încearcă să-i schimbe atitudinea;
3. *Aliatul* – persoana care susține victima, însă nu are destulă putere pentru a confrunța agresorii;
4. *Observatorul* – persoana care vede opresiunea/problema socială, dar decide să nu intervină în rezolvarea conflictului;
5. *Jokerul* – un personaj-cheie, conduce reprezentația, este canalul de legătură dintre *non-actori* și *spect-actori*. Jokerul pune întrebări și îndeamnă publicul să analizeze soluțiile propuse. Niciodată nu oferă răspunsuri.

Antimodelul (spectacolul de teatru forum) se

desfășoară după următorul algoritm:

- I. Jokerul pregătește publicul pentru antimodel: îi adresează întrebări care să-l introducă în tema spectacolului și clarifică termenii care vor fi folosiți.
- II. Este prezentat antimodelul – problema socială care necesită să fie rezolvată. Fiecare spectacol se construiește în jurul a 4 tipuri/caractere, care sunt ușor recunoscutibile și care ”însoțesc” orice problemă socială: agresor, oprimat, aliat și observator.
- III. Antimodelul este jucat din nou, doar că de data aceasta publicul are dreptul să-l întrerupă și să schimbe situația. Publicul nu doar propune soluții, ci le și joacă în scenă, în locul personajelor, pentru a vedea dacă funcționează.
- IV. Publicul este rugat să expună concluziile și învățămintele pe care le-a extras din sesiunea de teatru.

Durata unei sesiuni de teatru forum depinde în mod direct de public. Dacă acesta este activ și intervine cu mai multe soluții, spectacolul poate dura și 4 ore. Din experiența Keystone Moldova, cel mai scurt spectacol a durat o oră și jumătate.

TRANSPUNEREA REALITĂȚII DE PE SCENĂ ÎN REALITATEA PUBLICULUI

Dacă publicul răspunde afirmativ la întrebarea ”Situația prezentată este una reală?”, scopul spectacolului este pe jumătate atins. Problemele sociale abordate trebuie să fie actuale și inspirate din realitate, iar publicul trebuie să se recunoască în personajele de pe scenă.

„Teatrul social este o repetiție a realității”, spunea Augusto Boal. Exact acest lucru se întâmplă într-un spectacol de teatru forum. Publicul are șansa să intre în scenă, să înlocuiască personaje și să vină cu soluții la problema cu care se confruntă, să le testeze, pentru ca să le poată aplica mai apoi în viața reală.

Spectacolul se bazează pe dialog. Publicul discută, își expune părerea, alege unanim doar soluțiile viabile. El își transformă, își recrează realitatea după bunul lui plac. Și, ceea ce e și mai important, își dă seama că poate face acest lucru și dincolo de scenă.

PATRU ANI DE EXPERIENȚĂ DE TEATRU FORUM

Keystone Moldova a început activitățile de teatru forum în luna februarie 2012. Atunci a fost fondată trupa de teatru social *Oameni care inspiră* (ulterior – *Alternativ*). În patru ani și jumătate, aceasta a jucat peste 100 de spectacole, cu diferite tipuri de public, în diferite regiuni ale țării, cu scopul de a stopa discriminarea față de persoanele cu dizabilități.

Non-actorii și Jokerii au învățat să pună întrebări, atât

sieși, cât și publicului. Este absolut necesar ca echipa de lucru să cunoască problema reflectată în scenă și să posede arta de a pune întrebări. Răspunsurile (soluțiile, de fapt) trebuie să le ofere publicul.

80 DE INSTITUȚII DE ÎNVĂȚĂMÂNT ȘCOLAR ȘI 15 INSTITUȚII DE ÎNVĂȚĂMÂNT PREȘCOLAR

Spectacolul de teatru forum este creat special pentru publicul căruia îi va fi prezentat. De obicei, scenariul este gândit în cadrul *atelierului de teatru social*, care precede reprezentațiile.

Pe parcursul anilor, *Alternativ* a realizat spectacole pentru diverse tipuri de public: cadre didactice, educatori, elevi și copii de grădiniță, părinți. Fiecare dintre ele a lăsat spațiu pentru intervenția celor din sală, care s-au arătat dornici de a schimba realitatea. „Degrabă absolvim școala și plecăm în lumea reală. Grație acestui spectacol, am învățat cum trebuie să ne comportăm dincolo de pereții ei, în societate. Vă mulțumim că ne-ați oferit această posibilitate!”, a declarat un tânăr la sfârșitul unei sesiuni.

Concluzia care a răsunit după fiecare spectacol a fost următoarea: „Teatrul social este teatrul în care joacă spectatorii și vin cu soluții. Este teatrul care ne oferă ocazia să oprim discriminarea și ne învață să găsim căi de a ne rezolva problemele”.

80 DE NON-ACTORI

Augusto Boal îi numește pe cei implicați în spectacole de teatru social *non-actori*, pentru că nu au urmat o facultate de artă dramatică. Totuși, pentru a încununa inițiativa cu succes și pentru a interacționa cu publicul, ei au nevoie de o pregătire. Non-actorii recurg de fiecare dată la o doză zdravănă de improvizație. Or, capacitatea lor de a improviza trebuie dezvoltată nu doar în cadrul trainingurilor, dar și de la un spectacol la altul. Non-actorii sunt cei care își conturează personajele, le știu povestea, țelurile și visele, creează relații cu ceilalți participanți. Oricum, atunci când intră în scenă un *spect-actor* (spectatorul teatrului social), lucrurile tind să se schimbe – povestea sa și cea a personajului pe care îl înlocuiește nu este aceeași. Iar dacă „teatrul înseamnă relație”, această relație ar putea să se subrezească. Și aici intervine improvizația.

Mai mult, *non-actorul* poate ghida publicul spre soluție; ”este de datoria lui” să-i pună întrebările care să-l facă să se clarifice în privința căii de rezolvare a problemei, s-o ducă până la capăt. Non-actorul este cel care își dă seama când trebuie să intervină și să ajute *spect-actorul* sau un alt personaj în încercarea de a găsi soluția potrivită, când trebuie s-o susțină; când soluția propusă nu poate fi aplicată/nu e constructivă. El trebuie să intervină păstrând, în același timp, conceptul, „sinele” personajului. E greu, dar nu imposibil.

Iată câteva dintre motivele pentru care non-actorii

participă la sesiunile de teatru forum: „schimbăm atitudini”; „oprim discriminarea”; „ajutăm publicul să-și creeze o altă realitate și îi demonstrăm că aceasta e posibilă”; „e o provocare să lucrăm cot la cot cu publicul și să găsim împreună soluții pentru a schimba societatea; e așa de frumos să vezi *spect-actorii* inspirați și pregătiți să schimbe anumite lucruri în viața lor!”.

5273 DE SPECTACTORI

Așadar, într-un spectacol de teatru forum spectatorii se transformă în *spect-actori*. Ei privesc și verbalizează soluțiile, dar și le interpretează, le pun în scenă. Deoarece spectacolul implică și publicul, la o reprezentație pot participa maximum 120 de *spect-actori*. Dacă sunt mai mulți, Jokerul și non-actorii nu reușesc să comunice cu toți.

Din experiența trupei *Alternativ*, după fiecare reprezentație, publicul se schimbă. Opresiunea se micșorează. Cei din sală se regăsesc în personaje și tind să adopte o atitudine de acceptare. *Spect-actorii*, care în viața de zi cu zi sunt, de obicei, *aliații celui asuprit*, devin mai siguri pe ei și îi acordă o susținere mai mare. *Observatorii* se transformă în aliați. *Oprimații* devin și ei mai încrezători și aplică soluțiile găsite împreună cu ceilalți în cadrul sesiunii de teatru forum. *Agresorii* nu mai discriminează, ei își dau seama că atitudinea lor este una greșită. Atunci când *spect-actorii* se ciocnesc cu *agresorii* de pe scenă și sunt puși în situația de a căuta soluții pentru a stopa discriminarea se ”declanșează mecanismul”. În rezultat, se produce schimbarea.

- „Noi toți suntem egali și trebuie să învățăm și să ne jucăm împreună!”, au concluzionat copiii.
- „Fiecare copil are dreptul să învețe și să se dezvolte alături de semenii lui”, au declarat cadrele didactice.
- „Este important să încercăm să soluționăm problemele împreună, să ne ajutăm unii pe alții, doar atunci societatea va deveni mai bună”, au menționat părinții.

1688 DE SOLUȚII PENTRU A STOPA DISCRIMINAREA

După fiecare spectacol de teatru forum, fără excepție, intervine schimbarea, și aceasta este inițiată de public, prin soluțiile pe care le propune. Așadar, toate cele peste 100 de spectacole ale trupei *Alternativ* au avut drept efect o schimbare:

- Termenii din domeniul dizabilității sunt utilizați corect. Dacă la începutul spectacolului publicul declara că îi e milă de persoanele cu dizabilități pentru că sunt „bolnave” sau utiliza termenii incorecți cu referire la categoria de persoane în cauză, la sfârșitul spectacolului și ulterior au renunțat să-i mai folosească.

- Discriminarea și ignorarea persoanelor cu dizabilități a fost recunoscută și asumată de către public: „la noi în școală chiar se întâmplă așa ceva; din păcate, ignorăm/discriminăm persoanele cu dizabilități”. Recunoașterea este primul pas spre schimbare. După spectacole, nivelul de discriminare și de ignoranță a scăzut vizibil.
- A scăzut și nivelul de agresivitate. „Am observat multă agresivitate la copiii noștri, trebuie să lucrăm în această direcție”, au recunoscut pedagogii. Tot ei au declarat la câteva luni după reprezentație că atmosfera în instituția de învățământ a devenit alta, s-a îmbunătățit, și copiii sunt mai puțin agresivi.
- Mediul fizic din școli s-a schimbat. Au fost construite rampe și s-au făcut mai multe lucrări de adaptare a spațiului la necesitățile persoanelor cu dizabilități.
- Atitudinea față de persoanele cu dizabilități s-a schimbat mult spre bine. „Avem acum altă părere și vom fi mai buni”; „trebuie să ne ajutăm colegii cu CES și să nu-i neglijăm”, au mărturisit copiii. Ei au devenit mai atenți la necesitățile colegilor cu dizabilități și le oferă ajutor. ”Agresorii” au devenit mai receptivi, comunică cu elevii cu dizabilități și îi acceptă ca semeni cu drepturi egale. Cadrele didactice și părinții au înțeles problemele cu care se confruntă copiii cu dizabilități și se implică în rezolvarea lor.
- Cadrele didactice utilizează tot mai des tehnica *Teatrul forum* în lucrul cu copiii. „Teatrul social ne-a făcut să înțelegem că persoanele cu dizabilități sunt cu adevărat importante în viața noastră. Ni s-a părut o joacă, însă nu e așa. Din ce în ce mai mulți profesori aplică tehnica dată la lecții.” Pedagogii utilizează acest instrument pentru a explica lecția mai bine, dar și pentru a rezolva problemele care apar în școală.
- Părinții preșcolărilor au acceptat mai lesne incluziunea educațională a copiilor cu dizabilități. „După spectacolul de teatru social ne-a fost mult mai ușor să lucrăm cu părinții. Ei au înțeles necesitatea incluziunii educaționale a tuturor copiilor și nu mai opun rezistență. Din contra, își oferă ajutorul”, a menționat un manager de grădiniță.

PROVOCĂRI

Ne-am pomenit de multe ori în situația în care *spect-actorii* nu-și dădeau seama că de ei depinde schimbarea, declarând că sunt neputincioși în fața acesteia și că societatea este cea care trebuie s-o producă. N-a fost ușor să-i convingem că ei sunt societatea și de ei depinde schimbarea din localitatea lor. „Da, putem schimba societatea, dacă începem cu fiecare dintre noi” – este concluzia la

care ajungeau la finalul spectacolului. Aproape la fiecare spectacol ne-am confruntat cu agresivitate din partea unora dintre cei prezenți în sală. Însă era de ajuns ca aceasta să fie interpretată, publicul începea să înțeleagă că ea nu este o soluție. Un copil de 12 ani a menționat în cadrul unei activități: „Și indiferența provoacă agresiune”, ceilalți *spect-actori* fiind întru totul de acord cu el.

LECȚII ÎNVĂȚATE

Teatrul forum este un mijloc eficient de schimbare a atitudinii și de rezolvare a unor probleme sociale. Folosit corect, acesta împuternicește publicul să găsească soluții și să rezolve aceste probleme în mod participativ, fiind un instrument care contribuie la creșterea activismului civic și a nivelului de implicare a comunității. *Teatrul forum* poate fi utilizat ca o formă alternativă de educație, care angajează membrii societății în recunoașterea și rezolvarea problemelor din comunitate. Este o metodă interactivă de lucru, care îi permite publicului să-și dea seama că poate deveni promotorul schimbării, că poate rezolva probleme care îi afectează viața. „Când se termină o sesiune de *teatru al celor oprimați*? Niciodată...”, având în vedere că obiectivul lui nu este să încheie un ciclu, să genereze catharsis sau să finalizeze o evoluție. Din contra, obiectivul lui este să încurajeze activitatea autonomă, să determine mișcarea unui proces, să stimuleze creativitatea transformațională, să schimbe spectatorii în protagoniști. Și anume din aceste motive *Teatrul celor Oprimați* trebuie

să fie inițiatorul schimbărilor, a căror culminație nu este fenomenul estetic, ci viața reală... obiectivul lui este să devină integrat în realitate, în viață.” (Augusto Boal)

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Boal A. *El arco iris del deseo*. Barcelona: Alba editorial, 2004.
2. Boal A. *Teatro del oprimido 1. Teoria y práctica*. Mexico: Nueva Imagen, 1980.
3. Boal A. *Teatro do Oprimido e Outras Poéticas Políticas*. Rio de Janeiro: Civilizacao brasileira, 1980.
4. Boal A. *The Aesthetics of the Oppressed*. New York: Taylor & Francis e-Library, 2006.
5. Boal A. *200 exercicios e jogos para o ator e o nao-ator com vontade de dizer algo atraves de teatro*. Rio de Janeiro: Civilizacao brasileira, 1982.
6. Lawrence L. C. *Las teorías dramáticas de Augusto Boal*. Caracas, 1997.
7. Piekari J. *Drama – a Way to Social Inclusion. Practical process descriptions for drama workers*. University of Turku, Centre for Extension Studies, Dark Oy, 2005.
8. Schutzman M., Cohen-Cruz J. *Playing Boal. Theatre, therapy, activism*. New York: Taylor & Francis e-Library, 2002.
9. Stanislavski K. *Munca actorului cu sine însuși*. București: Editura de stat pentru literatură și artă, 1955.

DIDACTICA PRO... LA 100 DE APARIȚII

Un profesor performant ar trebui să aibă pe masă revista *Didactica Pro...* pentru că aceasta: oferă un cadru contextualizat al noutăților, evenimentelor și tendințelor actuale din domeniu; abordează aspecte relevante ale didacticii; reprezintă o oportunitate de învățare din practicile de succes ale colegilor-profesori; prezintă rezultatele unor studii teoretice și practice; este deschisă pentru diversitatea opiniilor și perspectivelor, abordărilor și strategiilor propuse atât de practicieni, cât și de teoreticieni, contribuind la asigurarea coerenței între cercetare, politici și practici educaționale.

Rima BEZEDE, dr., președinte, Centrul Educațional PRO DIDACTICA

Didactica Pro... are un profil editorial, conceptual, ideologic (ca ideologie pedagogică explicită și implicită), grafic comparabil cu orice publicație europeană de calitate, în zona pedagogiei. Ca „revistă de teorie și practică educațională” a ales formula – foarte pretențioasă și greu de realizat calitativ – numerelor tematice, centrate asupra unor probleme de educație, instruire, formare a formatorilor esențiale, care solicită abordare conceptuală, metodologică și normativă la niveluri de vârf. Are o consecvență teoretică, metodologică și practică, susținută științific și ideologic (moral, afectiv, motivațional, volitiv, caracterial) prin rubricile propuse și colaboratori dedicați unei cauze editoriale și sociale nobile, fixată metaforic în sloganul pedagogic PRO DIDACTICA.

Sorin CRISTEA, dr., prof. univ., Universitatea din București

Didactica Pro... s-a impus ca o publicație foarte serioasă, dinamică și de înaltă ținută. Deschisă dezbaterilor privind teme majore de actualitate dintr-un domeniu foarte delicat cum este cel al învățământului, este evident rolul binefăcător al unei astfel de publicații de limbă română în spațiul cultural atât de frământat din Republica Moldova. Succesul revistei se explică în bună măsură prin existența unui colectiv redacțional tenace, ambițios și de înalt profesionalism, care se reflectă în bogăția și surprinzătoarea varietate a sumarelor, multitudinea colaboratorilor și a punctelor de vedere exprimate, în calitatea textelor și în aspectul grafic general.

Eugen NICOLAE, dr., director, Institutul de Arheologie V. Pârvan al Academiei Române